

Politiikan tutkijoiden sukupolvet

RAIMO VÄYRYNEN

ABSTRACT
The Generations of
The Political Scientists

Two features characteristic of Finnish political research are division into territories and lack of such a scientific discussion which would draw its contents from theory. The outlook of the research of the discipline is not, however, necessarily gloomy. The tendency of the middle-aged researchers' generation to redefine their attitude to social practice is opening new scientific possibilities. To be able to secure the continuity of their development, young researchers should scientifically and mentally withdraw from the contemporary division into territories.

Politiikan tutkijoilla näyttää olevan taipumus taisein väliajoin pohtia tutkimuksena luonnetta ja yhteiskunnallista käyttöä. Tällainen pohdinta onkin itseymmärryksen ja -kritiikin edistämiseksi paikallaan. Tosin näyttää siltä, että ajoittaiset arvioinnit eivät juuri lainkaan ohjaa tutkimusta ja sen yhteiskunnallista käyttöä. Niihin vaikuttavat ensisijaisesti tutkijoiden henkilökohtaiset tarpeet ja intressit. Tutkimustyöllä pyritään hankkimaan joko sosiaalista distinktiota akateemisessa yhteisössä tai luomaan poliittista käyttöarvoa tämän yhteisön ulkopuolisilla markkinoilla.

Selatessani muistiani tämän arvion taustaksi huomasin pitäneeni Politiikan tutkimuksen päivillä tammikuussa 1982 alustuksen »Politiikan tutkimus ja yhteiskunnallinen käytäntö», joka

sittemmin julkaistiin (Politiikka 1, 1982, s. 63—71). Siinä arvioni olivat jokseenkin optimistisia. Todistettuani monen kollegani esittämän kommentin valtio-opin tutkijoiden vähäisestä panoksesta valtiosäännön uudistamisprosessiin totesin politologian tuolloin 1980-luvun alussa olevan uusien mahdollisuuksien edessä. Poliittisen järjestelmän muutospaineet suorastaan kutsuivat tutkijaa porautumaan kansalaisyhteiskunnan uusiin ulottuvuuksiin, luomaan uutta poliittisten puolueiden ja puoluejärjestelmän teoriaa sekä arvioimaan suomalaisen demokratian tilaa. Kaiken kaikkiaan olin näkevinäni uuden demokratian tutkimuksen aallon nousun sekä siihen liittyen valtio-opin ja sosiologian uuden kohtaamisen.

Nyt kuutisen vuotta myöhemmin huomaa olen aivan liian optimistinen. Odottelemaani de-

mokratian tutkimuksen aaltoa ei ole noussut. Pikemminkin kansalaisyhteiskunnan syvävoimien analyysiä on kierretty sen molemmilta puolilta. Yhtäältä on tutkittu tasavallan presidenttiä poliittisena instituutiona ja johtajana. Näin ovat eri näkökulmista tehneet muun muassa Dag Anckar, Osmo Apunen ja Jaakko Nousiainen. Toisaalta on paneuduttu politiikan kielen ja symbolien tutkimukseen ja päästy näin arkisen julkisivun taakse. Sinne ovat kurkistaneet, jälleen hieman erilaisista näkökulmista, ainakin Pertti Ahonen, Erkki Berndtson, Kari Palonen ja Kyösti Pekonen.

Oikeastaan ei pitäisi olla mitään syytä pettymykseen. Tutkimus on siirtynyt yksittäisten ongelmien näpertelystä kohti laajempaa, synteettistä näkökulmaa. Tämän näkökulman yhtenä edelläkävijänä Suomessa voidaan pitää Ilkka Heiskasta, joka on liikkunut joustavasti teoreettisesta ja käytännöllisestä näkökulmasta toiseen. Johtajatus hänen liikkumisessaan näyttää olleen kriittisyys positiivista politiikan teoriaa kohtaan. Tämä on yhteinen nimittäjä hänen kiinnostuksessaan muun muassa policy analyysiin ja dekonstruktionismiin.

Suomalaiselle politiikan tutkimukselle on tätä nykyä tunnusomaista suurempi teoreettinen monipuolisuus ja -arvoisuus kuin koskaan aikaisemmin sen historiassa. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että meillä olisi käynnistynyt uutta luova keskustelu eri teoreettisten suuntausten edustajien välillä. Päinvastoin suomalaiset politiikan tutkijat eivät keskustele, Matti Wibergia ehkä lukuunottamatta, laajemmilla foorumeilla sen enempää teoreettisista kuin käytännöllisistäkään kysymyksistä.

Tämä johtuu ehkä siitä, että lisääntyneestä teoreettisesta pluralismista huolimatta suomalainen politologi on edelleen perimmiltään ateoreettinen. Hänellä ei ole valmiuksia vakiintuneita rajoja ylittävään keskusteluun oman tutkimusalan luonteesta. Jotkut heistä toistavat kuluneita teoreettisia klisheitä esimerkiksi sosiaalidarwinistisesta valtataisteluoopista. Toiset eivät taas näe teoreettisen ajattelun tarjoamia mahdollisuuksia, vaan jatkavat valitsemallaan tutkimustyyllillä siivulleen katsomatta.

Kaiken kaikkiaan 1980-luvun kehitykseen valtio-opissa ei liene perusteita suhtautua kovin kriittisesti. Silti suuhun jää pettymyksen maku.

Tätä tunnelmaa vahvistaa virkistävän teoreettisen ja yleensä tieteellisen keskustelun puutteen lisäksi pari muutakin seikkaa. Ensiksikään valtioopin piiriin ei juuri ole tullut uusia nuoria tutkijoita tällä vuosikymmenellä. Ensisijaisen syyn toki tähän tiedämme. Hallinto-oppia lukuunottamatta alalle ei ole saatu uusia virkoja, eikä poistumaa varttuneemmasta päästä vielä ole ollut. Suomalaisen politiikan tutkimuksen reviiirit on jaettu, eikä uudelleenjaon merkkejä ole nähtävissä ennen kuin 1990-luvun jälkipuoliskolla. Vallitsevan jaon puitteissa näkyy tosin osittain merkkejä pyrkimyksistä laajentaa omaa kaiku-pohjaa uusilla projekteilla tai keskusteluryhmillä. Perusjakoja ne eivät kuitenkaan muuta. Tällä hetkellä valtio-opissa nuorin, 1950-luvulla syntynyt sukupolvi on mukautunut vallitsevaan reviirijakoon asettamatta sen perusteita tai mielekkyyttä kyseenalaiseksi.

Toinen syy pettymykseen makuun on suomalaisten politiikan tutkijoiden haluttomuus mitata saavutuksiaan kansainvälisillä mittapuilla. Toki meillä on tutkijoita, jotka julkaisevat kansainvälisillä foorumeilla ja osallistuvat kansainväliseen yhteistyöhön. Silti verrattuna 1970-lukuun tässä suhteessa on menty pikemminkin taaksepäin. Harva suomalainen politiikan tutkija asettaa tavoitteensa kansainvälisesti. Osa 1970-luvulla kansainvälisesti suuntautuneista tutkijoista on nyt asettunut mukavuudenhaluisesti omaan lokeroonsa kansallisessa reviiirijaossa. Kaikkein masentavinta on se, että nuoremmasta tutkijapölvestä juuri kukaan ei halua mitata itseään kansainvälisillä kriteereillä.

Tässä yhteydessä on ehkä paikallaan huomauttaa siitä, että en tässä tarkoita kansainvälisyydellä ensisijaisesti osallistumista konferensseihin tai vierailuja ulkomaisiin yliopistoihin. Pikemminkin mielessäni on julkaiseminen vakavasti otettavissa, peer review-menetelmää soveltavissa tieteellisissä sarjoissa tai aikakauslehdissä. Omien tulosten kommunikointi kansainvälistä käyttöä ja kritiikkiä varten on mielestäni edelleen tieteellisen tutkimuksen keskeinen toimintamuoto. Tässä suhteessa suomalainen politiikan tutkimus on liian itseriittoista ja eristäytyvää.

Tutkimuksen kansainvälisyyden painottamisen ei suinkaan tarvitse merkitä politiikan tutkimuksen ja yhteiskunnallisen käytännön välisen suhteen väheksymistä.

Aivan ilmeisesti suomalaisen politiikan tutkimukseen voidaan soveltaa sukupolviteoriaa. Ensimmäistä tällä hetkellä vaikuttavaa, yleensä 1930-luvulla syntynyttä sukupolvea voidaan keskeisten opettajiensa perusteella kutsua teljolaislindmanilaiseksi ryhmäksi. Sille on ominaista empiirinen ja käytännönläheinen tutkimusote, joka Pertti Pesosen sanoin on »arvostanut tietoa». Empiirinen tutkimusote ja tiedon arvostus on johtanut tämän sukupolven jakautumiseen kahdella suhteessa poliittiseen käytäntöön. Siitä on joko sanouduttu irti, mutta samalla tunnettu siihen kielletyn hedelmän lailla viehtymystä tai tutkimuksesta on tehty yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan väline.

Omastakin kokemuksestani tiedän, ettei empiirinen tutkimustapa ja sen teoreettinen perusta tarjoa mitään johdonmukaista ratkaisua tutkimuksen ja käytännön väliseen suhteeseen. Yhteiskunnallisesti se jättää harjoittajansa tavallaan ajalehtimaan. Tämä selittänee osaltaan edellä toteamani paon empiirisestä tutkimuksesta kohti syvällisempiä, ja joskus sotkuisempia, antiposiitiivisen filosofian vesiä. Niiden virtaus antaa mahdollisuuden hahmottaa poliittista todellisuutta tavanomaisuudesta poikkeavalla tavalla. Tämä toisaalta tuskin lisää reaalisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Suuriin ikäluokkiin kuuluvat politiikan tutkijat kävivät 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa samanaikaisesti läpi sekä tieteellisen että poliittisen sosiaalisaation. Tieteellisesti useat tämän sukupolven tutkijoista etenivät opinnäytteissään, ehkä onneksi heille itselleen, ilman varsinaista ohjausta, toveripiirin tukea lukuunottamatta. Tämän vuoksi ajan virtaukset, kuten rauhan- ja konfliktitutkimus ja marxilainen tutkimusote, pääsivät vaikuttamaan heihin tavallista suuremmin, ilman auktoriteettiasemassa olleen edeltävän sukupolven suodattavaa vaikutusta.

Suurten ikäluokkien tutkijoiden suhtautuminen poliittiseen käytäntöön oli luonnollisempaa kuin edellisellä, suomalaisen yhteiskunnan yhtenäiskulttuurin vammauttamalla sukupolvella. Yksittäisten tutkijoiden poliittiset ratkaisut tosin erosivat toisistaan. Poikkeuksetta ne kuitenkin suuntautuivat tehdyn ratkaisun radikaalimpaan laitaan; SKP:n vähemmistöön, SDP:n vasempaan laitaan, »äärikeskustaan» tai kokoomuksen remonttiryhmään. Monilla nämä tutkijan-

uran alussa tehdyt poliittiset valinnat ovat säilyneet, tosin liudentuneina, vaikka toisaalta on merkkejä myös uusista linjaratkaisuista.

Nyt jälkeen päin asiaa pohtien näyttää siltä, että tutkimuksen näkökulmasta sitoutuminen politiikkaan ei sittenkään ollut kovin syvää. Sitoutuminen loi tosin pysyviä yhteiskunnallisia arvoja, mutta sen vaikutus tutkimustoimintaan oli yleensä epäsuoraa: se vaikutti pikemminkin maailmankuvan ja persoonallisuuden kehityksen kautta kuin suoraan. Tämä selittänee osaksi sen, että useimmat suurten ikäluokkien tutkijoista ovat etääntymässä poliittisesta käytännöstä suoran poliittisen osallistumisen mielessä.

Tämä johtunee yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksen ohella oman persoonallisuuden kypsymisestä. Etääntyminen poliittisesta käytännöstä näyttää johtavan toisinaan turhautumiseen, toisinaan poliittisten vaihtoehtojen etsintään, mutta useasti myös tieteellisten käsitysten syvenemiseen. Rohkenisin käyttää Sakari Hännistä esimerkkinä siitä, kuinka etääntyminen poliittisista vakioratkaisuista ja tieteellisen ajattelun syveneminen tapahtuvat in tandem. Yleisestikin voidaan kysyä, eikö irtaantuminen arkisen politiikan vaikutuspiiristä ole, hieman paradoksaalisesti, edellytys yhteiskuntaan todella vaikuttavan tutkimustyön harjoittamiselle.

Nykyään on muodikasta todeta, kuinka suuret ikäluokat tulevat 1990-luvulla olemaan yhteiskunnallisen kehityksen jarru. Valtio-opin osalta en tosin olisi aivan varma tämän väitteen pitävyydestä. Tämä yleensä 1940-luvun lopulla syntynyt sukupolvi näyttää olevan kykenevä uudistumaan. Etääntyessään liian suorien ja sitovien poliittisten kytkentöjen painolastista se samalla avaa itselleen mahdollisuuden lähteä etsimään tuoreita tieteellisiä ratkaisuja. Luulen suurten ikäluokkien tutkijoiden antavan tässä suhteessa aihetta suurempiin odotuksiin kuin »normaalitieteen» vakaalle perustalle rakentavan teljolaislindmanilaisen sukupolven. On kuitenkin syytä korostaa kyseessä olevan vain odotusten — ja siinä mielessä haasteen — joiden realismi voidaan punnita vasta joskus 1990-luvun jälkipuoliskolla. Tuleva kehitys riippuu pitkälle siitä, kuinka oman sukupolveni tutkijat onnistuvat yhdistämään käytännön tutkimusintressinsä laajempaan tavoitteeseen kehittää uutta teoreettista ajattelua. Tämä haaste näkyy konkreettisesti

muun muassa taloudellista ja poliittista integraatiota koskevassa tutkimuksessa.

Politiikan tutkijoiden kolmas sukupolvi koostuu 1950-luvulla syntyneistä assistenteista. Tämän sukupolven suhde poliittiseen käytäntöön näyttää olevan ambivalentti. Äärimmäisen harvat ovat sitoutuneita valtapuolueisiin. Jollakin tavoin tyypillistä näyttää olevan taipumus vaihtoehtojatteluun, mutta aktiivisia vihreitä ei ole ehkä yhtä enempää. Olen ehkä kohtuuton, mutta tämä sukupolvi saattaa tieteellisessä mielessä kadota. Akateemisilla virkamarkkinoilla sillä ei ole juuri tilaa. Tämä laskee luonnollisesti materiaalista motivaatiota. Ambivalentti suhtautuminen poliittiseen käytäntöön saattaa puolestaan merkitä sitä, että tutkimustyöltä puuttuu yhteiskunnallinen motivaatio. Näin ainoaksi motivaatiotekijäksi jää puhdas tieteellinen intressi, joka ei yksinään saata olla riittävä.

Toistaiseksi nuorimmalle sukupolvelle voisi pelastus löytyä vaihtoehtoisen politiikan teorian kehittamisestä. Tämä tehtävä liittyy muun muassa naistutkimuksen tieteellisen perustan lujittamiseen ja uusien yhteiskunnallisten liikkeiden teorian luomiseen perinteisiä puoluejärjestelmiä koskevien teorioiden vastapainoksi. Näissä suhteissa olen ollut havaitsevinani eräitä mielenkiintoisia avauksia; tosin ainakin yhtä paljon sosiologian kuin valtio-opin puolella.

Tämä uusimman valtio-opillisen sukupolven raison d'être taitaa tosin kaatua siihen, että uusien yhteiskunnallisten liikkeiden poliittinen paino on osoittautunut odotettua köykäisemmäksi tai ainakin suhdanneherkäksi. Seurauksena tästä voi pahimmassa tapauksessa olla älyllinen nihilismi. Se voi luonnollisesti saada monenlaisia muotoja. Niihin kuuluvat turhautuminen suomalaisen politiikan tutkimuksen reviirijakoon ja vaikeudet motivoida omaa työtään sen enempää uralla kuin yhteiskunnallisella vaikuttamisel-

lakaan.

Suurista ikäluokista kovin moni on muodollisten opinnäytteiden osalta jäänyt miltei lähtökuoppiin. Seuraavan sukupolven suuri haaste on välttää tämä ansa, pätevyitä muodollisesti ja asiallisesti sekä nousta seuraavan kymmenen vuoden kuluessa vaihtoehdoksi nykyiselle vakiintuneelle valtio-opilliselle eliitille. Akateemisessa yhteisössä tämä merkitsee aivan konkreettisesti sitä, että nykyisen nuoren sukupolven tulee omaetuisesti tarkastellen kyetä tarjoamaan seuraavalla, 1990-luvulla alkavalla viranjakokierroksella uskottava vaihtoehto niille suurten ikäluokkien tutkijoille, joilla ei vielä ole pysyvää asemaa yliopistoissa tai tutkimuslaitoksissa.

Tällä hetkellä nuorimman sukupolven asema on turvattu niin kauan, kuin siihen kuuluvat saavat hankituksi reviirijakoon kytkeytyneen assistenttuurin ja pysymään siinä. Pelkään kuitenkin, että laskeminen tämän varaan on juuri väärä ratkaisu. Monet suurten ikäluokkien tutkijat voivat kertoa, kuinka tällä tiellä ilman henkistä irtiotoa tulee jossakin vaiheessa narun pää vetävän käteen. Sopeutuminen ja alistuminen on väärää politiikkaa.

Nuorten politiikan tutkijoiden tulisi karistaa nykyisen järjestelmän kahleet ja luoda oma linjansa. Tämän ei tarvitse merkitä asettumista akateemisen leirin ulkopuolelle. Akateemisen yhteisön yksi parhaita puolia vaikkapa liikeyritykseen verrattuna on se, että se sallii ja jopa rohkaisee itsenäistä ja ennakkoluulotonta ajattelua — tai niin sen ainakin tulisi tehdä. Olennaista on tämän mahdollisuuden hyödyntäminen ja oman linjan löytäminen. Osana tähän omien tavoitteiden määrittämiseen ja itseymmärryksen löytämiseen kuuluu politiikan tutkijalle välttämätön oma ratkaisu tieteellisen tutkimuksen ja yhteiskunnallisen käytännön välisestä suhteesta.